

Palangoje — "Mostas"

Menininkų būrys Palangoje didžiulis. Daugiau — bene daugiausia. Štai prieš keletą metų ir pradėjo jie kalbą apie tai, kad reikėtų susivienyti ir bendrai pabandyti spręsti meno žmonėms išskylančius klausimus. Susivienijo. Po ilgų vargų įkūrė ne tik dailininkų kūrybinę grupę "Mostas", bet ir Palangos miesto bibliotekos pirmajame aukšte įsirengė savo darbų parodą-pardavimą. Bet apie visa tai tegu kalba patys "Mosto"-ininkai — šios grupės prezidentas Edvardas Žiba.

Su giliu lūdesiu turio pranešti tautai, kad mes esam. Mes buvom, bet dabar esam. Žodis aprenktas. Ar būsim! Mokslas taria. O tuo tarpu gal ir liūdna, kas ir nebūtina. "Mostas"-ininkus privalau įvardinti. Tai ne tik Juozas, bet ir Juozas. Tai ne tik Vytautas, bet ir Vytautas arba, kaip antai, Arvydas, Sigita, Gražina, Reda, Raimondas, Romas, Saulius ir aš. Na, va. Visi.

Neturėdamas nieko blogo barzdoje, pasakiau, kad mes ne skulptoriai, nors kadaise esame prie to prisilietę, todėl žinom, kad Rodenas — didis skulptorius, o kiti — arba didesni, arba mažesni, arba kaip mes. Na, o

ar kas iš mūsų vaizduoja ten kokį tapytoją, grafiką, poetą, karikatūristą ar fotografą, skynusį laurus, tautai tai nerūpi. O kam rūpi? Čia irgi mokslas taria.

O "Moste" kaip ir anksčiau — kaip toste: pasakei — išgėrei: už darbą mellei ir menui.

Bet, ponai, tualetai Lietuvoje baisiai smirdi...

O čia ir vėl, kad ir kaip gaila, kad ir kaip tautai nerūpi, mes turim vardus ir pavardes. Tai J. Meškys, J. Griušys, V. Kusas, V. Moncevičius (jau eks "Mostas"-ininkas — užtat dar labiau gaila), A. Šapoka, S. Auželienė, G. Oškinytė-Eitmanavičienė, R. Ščerbakovienė, R. Daukša, R. Paulikas, S. Pakalniškis ir aš — E. Žiba. O tualetai vis dėlto smirdi...

"Mosto" turi būti toks kaip ir dalykas — mostas. Tai grupės ašaka.

Taigi "Mosto" vaidmuo ir reikšmė Lietuvos kultūroje yra neišmatuojama tokiais skaičiais kaip 1, 2, 3, 4, 5 bei jų kombinacijomis, neaprašomas mūsų abėcėlės raidėmis, o tik per akis — į vidų (akiniai nemaišo).

Bet, bičiuliai, vietiniai ir "auto", kur kon-

ceptcijai Turim!

Pas vieną — vidinėj kišenėj, pas kitą — kitoj, pas trečią — rankinuke, dar pas kitą — dar gražiau — galvoj. Tik pamanyk — visi su koncepcijom! Pas mane, pavyzdžiui, koncepcija — už ausies, pakaušyje. Pasikasai ir — eureka! Na, vienas piešla laivus — tai jo koncepcija, antras — pagalius, trečias visai su dievais kalbasi ir taip toliau...

Mes esame. Viliamės, kad ir būsim. "Mostas!". "Mostas"-ininkai.

NUOTRAUKOJE — Palangos "Mosto" šerdis (iš kairės) Juozas Meškys, Juozas Griušys, Edvardas Žiba.

ŽVANGANT GINKLAMS, MŪZOS TYLI?

DANUTĖ MUKIENĖ

Žvangant ginklams, mūzos tyli... Dešimtis kartų girdėta frazė ir tai atrodo neginčijama tiesa, bet... Kaip ir visur, taip ir čia yra išimčių. Žmonės myli, gimdo vaikus, kuria net ir tada, kai aplinkui sproginėja sviediniai. Karo metais nemažai sukuriama ir meno šedevrų. Be abejo, tai išimtis, bet jos egzistuoja.

Gilinantis į Žemaitijos krašto kultūrą, dėmesį patraukė tas faktas, kad labai mažai iki šiol analizuotas Žemaitijos kultūrinis gyvenimas Antrojo pasaulinio karo metais (vokiečių okupacijos laikotarpiu). Laikas buvo sudėtingas ir prieštaringas, tad tuo metu ir kultūrinis įvykių fiksacija beveik nevyko. Tuo tarpu laikas daro savo — užmirštame net ir kur kas svarbesnius dalykus. Atkurti to meto Žemaitijos kultūrinio gyvenimo vaizdą šiek tiek padeda vokiečių okupacijos metais Žemaitijoje leisti laikraščiai, rašę ir apie šią visuomenės veiklos sferą. Vienas iš tokių leidinių — Telšiuose 1941-1944 metais spausdintas "Žemaičių žemės" laikraštis. Iš jo publikacijų sužinome, kad tuo metu kultūrinis gyvenimas Žemaičiuose buvo neįtikėtina įvairiapusis ir gana gyvas. Tokią situaciją kiek paašškina šis Bostone išleistas

"Lietuvių enciklopedijos" penkiolikto tomo 780-ame puslapyje išspausdintas teiginys: "Antrojo pasaulinio karo metais lietuviai naudojami šio laikotarpio kultūrinis savivalda, kol vokiečiams nuo 1943 pradėjo nesisekti Rytų fronte".

Žemaitijos švietimo — kultūros centras, kaip ir Nepriklausomos Lietuvos metais, taip ir vokiečių okupacijos laikotarpiu, buvo Telšiai. Karo metais čia veikė Žemaičių "Alkos" muziejus, įkurtas 1932 metais Žemaičių senovės mėgėjų "Alkos" draugijos. Nuo pat pradžių iki 1945-ųjų metų jam vadovavo poetas Pranas Genys.

Telšiuose 1941-aisiais metais Petro Gintalo ir Prano Genio iniciatyva pradėtas kurti profesionalus Žemaičių teatras, kurio trupė 1949-aisiais metais buvo prijungta prie Šiaulių dramos teatro. Vokiečių okupacijos laikotarpiu nors jis veikė ir su pertraukomis, bet neiširo, kasmet pastatydavo, atnaujindavo po keletą spektaklių, sustiprino aktorijų trupę, pradėjo dirbti profesionaliai.

1942-ųjų metų antroje pusėje Telšiuose buvo įkurtas Žemaičių mokslo ir meno centras, kurio skyriai per trumpą laiką įsikūrė Plungės, Skuodo, Sedos, Salantų, Nevarėnų,

Rietavo, Žarėnų, Tauragės, Šilalės ir kituose regiono miestuose ir miesteliuose. Centrai vadovavo K. Mockus. Sąlygos jo veiklai, be abejo, buvo ne pačios palankiausios: varginio susisiekimo, šviesos, kuro, patalpų ir daugelis kitų problemų. Ką jau bekalbėti apie tai, kad vyko karas. Vis dėlto šis centras ir jo skyriai kartas nuo karto Telšiuose ir kituose regiono miestuose surengdavo toms sąlygomis gana aukšto meninio lygio kultūrinis renginius, skatino meno saviveiklą, žmonių turiningo laisvalaikio užimtumą vietose. Visuomenė šio centro suorganizuotus renginius gana noriai lankydavo.

Gana aktyviai Žemaitijoje veikė ir Lietuvos blaivinimo sąjungos skyriai.

Spaudos darbuotojai gana aktyviai diskutavo žemaitiškos rašybos klausimais. Buvo oficialiai net patvirtinti žemaitiškos rašybos pagrindai, keletas Žemaitijos laikraščių spausdino atskirus skyrelius, kuriuose buvo spausdinamos publikacijos, parašytos žemaičių kalba.

Prieškario metais savo veiklą pradėjęs Žemaičių rašytojų sambūris, kurio keletas narių gyveno Telšiuose (P. Genys, Butkų Juzė ir kiti), jos nenutraukė ir okupacijos metais. Tai dažniau, tai rečiau jis organizuodavo literatūrinius vakarus įvairiose Žemaitijos vietose, rengė rašytojų, poetų jubiliejų paminėjimus. Į šiuos renginius taip pat visada susirinkdavo didelis būrys klausytojų. Vienas iš tokių vakarų įvyko 1943-ųjų metų sausio 3 dieną Telšiuose. Plačiai jis aprašytas 1943-ųjų metų sausio 16 dienos "Žemaičių žemės" numeryje. Čia pažymėta, kad tai buvo penkioliktasis šio sambūrio renginys, kad jame dalyvavo apie 800 žmonių, savo kūrybą skaitė 10 poetų, rašytojų: P. Gintalas, V. Žvirzdys, S. Santvaras, A. Gričius, Butkų Juzė, S. Anglickis, P. Jurkus, S. Būdas, S. Niūniavaitė, P. Genys. Grojo J. Gaižausko vadovaujamas styginis kvartetas, dainavo choras (vadovas A. Jasenauskas).

Apskirtyse, valsčiuose didžiausią kultūrinį darbą dirba gimnazijos, kitos švietimo įstaigos. Beveik kiekvienoje gimnazijoje tuo metu dažniausiai veikdavo bent jau 1-3 chorai, scenos mėgėjų kolektyvai (vaidintojų rateliais vadinami), tautinių šokių kolektyvas, pučiamųjų instrumentų orkestras. Švietimo įstaigų organizuojami koncertai tėvams, visuomenei taip pat sulaukdavo didelio dėmesio.

Chorus, pučiamųjų instrumentų orkestrus dažnai turėdavo ir didesni regiono fabrikai (pvz. Plungės "Linų audiniai"), apskrčių ir valsčių Savitarpio pagalbos komitetai, skyriai, Profesinių sąjungų biurai, ugniagesių kolektyvai. Dažname mieste ir miestelyje veikė ir mėgėjų teatrai. Be telšiškių apie profesionalų, nuolat dirbančių teatrą svajoto ir plungiškių bei mažeikiškių.

Įdomiausias kultūrinis gyvenimas Žemaitijoje vokiečių okupacijos metais buvo 1943-aisiais. Norėdami susipažinti su juo, pasižiūrėkime, kas gi konkrečiai tuo laikotarpiu vyko atskiruose šio regiono miestuose, valsčiuose.

TELŠIAI

SAUSIO 3 d. įvyko jau minėtas didžiulis literatūrinis vakaras, kurį suorganizavo Žemaičių rašytojų sambūris.

VASARIO 15 d. Telšių gimnazija, Žemaitijos mokslo ir meno centras pakvietė į didžiulį koncertą, kuriame dalyvavo keli chorai ir pučiamųjų instrumentų orkestrai.

VASARIO 7 d. Telšiuose oficialiai pradėta blaivybės akcija. Jos metu mieste vyko daug kultūrinių renginių, paskaitų. (Tuo metu Lietuvos blaivininkų sąjungos Telšių skyriaus pirmininku dirbo V. Kazlauskas).

VASARIO 15 d. Žemaičių mokslo ir meno centras Telšių gimnazijoje suorganizavo muzikinių vokalinų kolektyvų koncertą. Vienam iš pajėgiausių chorų tuo metu Telšiuose vadovavo D. Andriulis, stipriausiam pučiamųjų instrumentų orkestrui — P. Dobrovolskis. Gana aukšto meninio lygio buvo "Šatrijos" choras, kuriam vadovavo A. Jasenauskas.

VASARIO 20 d. Telšių apskrities Tryškių valsčiuje ant Pabalvės ežero vyko arklių lenktynės, kuriose dalyvavo lenktynininkai ir iš aplinkinių valsčių. Tryškių karo metais buvo vienas iš svarbesnių kultūros centrų Telšių apskrityje. Čia vykdavo susitikimai su rašytojais, įvairios paskaitos. Tryškiuose aktyviai veikęs Jaunųjų ūkininkų ratelis turėjo scenos mėgėjų kolektyvą. 1943-ųjų metų pradžioje Tryškių visuomenė ėmėsi inicia-

tyvos pastatyti paminklą ant Lazdynų Pelėdos kapo Tryškių kapinėse.

KOVO 6 d. Telšiuose įvyko Žemaičių mokslo ir meno centro susirinkimas, kuriame aptarti praėjusių metų darbai ir planai ateičiai.

KOVO 9 d. Telšių apskrities Nevarėnų gyvenvietėje vietos scenos mėgėjai suvaidino 4 veiksmų dramą "Žmogžudžio duktė". Šio miestelio kultūrinėje veikloje aktyvus buvo Lietuvos ūkininkų draugijos Nevarėnų skyrius, Moterų ratelis. Čia veikė ir Žemaitijos mokslo ir meno centro skyrius, kurio pirmininkas buvo mokyklos vedėjas P. Pocius. Vietos chorui vadovavo T. Laurinavičius.

1943 — ųjų metų pradžioje Telšiuose veikė Muzikos kursai. Vasarą prie jų buvo įsteigta kanklių klasė, kuriai vadovavo D. Andriulis ir V. Daukšienė.

BALANDŽIO 16 d. Telšių "Šatrijos" salėje Žemaičių teatras parodė P. Vičiūno 5 veiksmų komedijos "Naujieji žmonės" premjerą (režisierius S. Pocius).

BALANDŽIO 18 d. Telšių apskrities Tryškių gyvenvietėje vyko S. Kymantaitės-Čiurlionienės 4 veiksmų dramos "Aušros sūnus" premjera. Jos metu surinktos lėšos skirtos Lazdynų Pelėdos paminklo statybai. Tam pačiam tikslui skirti pinigai, surinkti ir 1943-ųjų metų vasarą, vykstant 4 veiksmų komedijos "Daugianoris" premjerai. Paminklas Lazdynų Pelėdai pastatytas 1943-ųjų metų vasarą. Birželio 10 dieną jį pašventino Telšių vyskupas Borisevičius. Iškilmėse dalyvavo keli tūkstantčiai žmonių.

1943-ųjų metų vasarą Tryškiuose vyko rankdarbių kursai mergaitėms. Agronomai čia organizavo žemės ūkio kursus. Juos lankė daugiau kaip 50 klausytojų.

LIEPOS 17-18 dienomis Telšiuose vyko renginiai, skirti Dariaus ir Girėno 10-ųjų žuvimo metinių sukakčiai pažymėti. Juose kartu su kitais miesto meno kolektyvais dalyvavo ir Telšių ugniagesių pučiamųjų instrumentų orkestras (vadovas Dobrovolskis), Profesinių sąjungų džiazos kapela (vadovas Galdikas).

Telšiuose 1943-aisiais metais veikė Amatų mokykla, Mokytojų seminarija, kurios klausytojams būdavo suteikiama mokytojų kvalifikacija.

1943-ųjų metų vasarą Žemaičių teatras kelis kartus Telšiuose parodė Nikodimo spektaklį "Gatvės vaikai" (režisierius M. Mikuta). Rugsėjo mėnesį naujuoju teatro meno vadovu buvo paskirtas Napoleonas Bernotas.

RUGSĖJO 26 dieną Žemaičių mokslo ir meno centro įkūrimo metinių proga Telšiuose įvyko susirinkimas, kuriame dalyvavo žemaitijoje veikusių centro skyrių atstovai (kultūros, švietimo darbuotojai, apskrčių, valsčių valdžios žmonės).

RUGSĖJO 9 d. Telšiuose įvyko perrežisuoto spektaklio "Naujieji žmonės" premjera.

SPALIO 1 d. Telšių apskrities Žarėnų miestelyje pradėjo veikti nauja biblioteka. Senoji biblioteka ir knyginėlis karo metais čia buvo sudegę.

SPALIO 3 d. Telšiuose įvyko Derliaus šventė.

Telšiuose per karą prie apskrities Profesinių sąjungų biuro veikė mėgėjų teatras. 1943-ųjų metų pabaigoje čia buvo statomas S. Kymantaitės Čiurlionienės "Aušros sūnus".

1943-ųjų metų pabaigoje Žemaičių mokslo ir meno centras kartu su Žemaičių "Alkos"

muziejumi Telšiuose suorganizavo žemaičių dailininkų parodą, kurioje dalyvavo apie 40 dailininkų. Parodos iniciatoriai buvo tuo metu Telšiuose gyvenę ir dirbę dailininkai P. Augustus-Augustinavičius ir T. Valius.

1943-ųjų metų lapkričio mėnesį sukako metai, kaip oficialiai veikė profesionalus Žemaičių teatras. Tuo metu jame jau dirbo 20 etatinių teatro darbuotojų ir daug jaunų bendradarbių. Teatro siela tuo metu jau buvo režisierius, meno vadovas, aktorius Napoleonas Bernotas.

RASEINIAI

Savitarpio pagalbos Raseinių apskrities komiteto rūpesčiu 1943-ųjų metų pradžioje buvo suorganizuotas choras, kuriam vadovavo Povilas Daukintas. Raseiniai 1943-aisiais metais jau turėjo ir savo teatrą. Jį įsteigė Profesinių sąjungų Raseinių apskrities biuras. Sausio mėnesį teatras žiūrovams rodė spektaklį "Sudrumstoji ramybė". Raseiniškiams tais pačiais metais buvo įsteigę ir vyrų chorą, pučiamųjų instrumentų orkestrą, tautinių šokių kolektyvą. Čia buvo nuolat veikiantis kinas, nors jį rodė neapšildomoje salėje. Veiklumą pasižymėjo Raseinių pedagogai, dirbę gimnazijoje. Jų iniciatyva vasario 20 d., padedant gimnazijos literatūros mėgėjų būreliui, surengtas A. Jakšto-Dambrausko mirties penkerių metų sukakties paminėjimas.

Gegužės 9 dieną įvyko Raseinių gimnazijos saviveiklininkų koncertas. Tuo metu gimnazijoje veikė keli chorai, jie gana meniškai atlikdavo kūrinus.

1943-ųjų metų pabaigoje Raseinių teatras statė P. Valčiūno "Tuščias pastangas". Mieste suorganizuoti kursai beraščiams ir mažaraščiams.

Populiarus mieste buvo kinas. Jo seansus rodydavo tris kartus per savaitę. Žiūrovų visada susirinkdavo daug. Toks periodiškumas raseiniškių poreikių nepatenkindavo.

TAURAGĖ

1943-ųjų metų sausio 31 dieną Žemaičių mokslo ir meno centro skyrius įsisteigė ir Tauragėje. Steigiamajame susirinkime dalyvavo daugiau kaip 80 vietos meno ir mokslo puoselėtojų. Į skyriaus valdybą išrinkta: Domas Vilička (pirmininkas), Kostas Pocius (pirmininko pavaduotojas), Jonas Jurkšaitis (sekretorius), sekcijų vadovai: Vladas Urbonas, Juozas Stulga, Jonas Navasaitis, Paulė Urbutytė, Ona Razutienė. Steigiamajame susirinkime pažymėta, kad reikia skirti kur kas daugiau dėmesio mokslui ir menui. Nuo pat pradžios aktyvi buvo skyriaus literatūros sekcija. Jos organizuojami renginiai buvo ypač turiningi. Rugsėjo 19 dieną Tauragėje sekcijos suorganizuotoje literatūrinėje popietėje dalyvavo Špelveris, G. Bosaitė, V. Tamošaitis, A. Paulikaitis, S. Macijauskas, J. Jurkšaitis. Sumanūs buvo ir muzikos sekcijos vadovai. Jų organizuojami muzikiniai renginiai pasižymėdavo gana aukštu meniniu lygiu. Dažnai juose skambėdavo Lietuvoje žinomų vokalistų, muzikantų atliekami kūriniai.

Įdomus kultūrinis gyvenimas vyko Kaltinėnuose. Čia tuo rūpinosi vargonininkas Žalūdas. Spalio 3 dieną Kaltinėnuose vyko vaidinimas ir koncertas. Žiūrovams parodytas spektaklis "Traukinys nelaukia". Šiame miestelyje veikė ir choras.

(Bus daugiau)